



**BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA TÜRKİYE'DEKİ İNGİLİZ ESİRLER: İKİ ESİR KAMPI
(Afyon ve Gediz), VE İKİ ESİR GAZETESİ (Afyonkarahisar ve Gediz Gazeteleri)***

**BRITISH PRISONER IN TURKEY DURING WORLD WAR I: TWO PRISONER CAMPS
(Afyon and Gediz), AND TWO PRISONER NEWSPAPERS (Afionkarahissar and Kedos
Newspapers)**

Yrd. Doç. Dr. Ufuk ERDEM

Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
ufukerdem@ardahan.edu.tr, Ardahan/Türkiye

ÖZ

19.yüzyıl boyunca varlığını denge politikası izleyerek devam ettirmeye çalışan Osmanlı Devleti, 20.yüzyıl başlarında da bu politikayı devam ettirmeye çalışmış ancak başarılı olamamıştır. Bu yüzyıllarda Büyük Güçler arasındaki ilişkiler bozulmuş, söz konusu ülkelerin ekonomik çıkar ve sömürge paylaşım mücadelesinde, her çatışmanın bir savaşa dönüşme riski artmıştır. Osmanlı Devleti'nin bu süreçte İtilaf Devletleri'ne yapmış olduğu ittifak teklifleri reddedilmiş ve Osmanlı Devleti de Almanya ile ittifak anlaşması imzalamıştır. Bu ittifak dolayısıyla Osmanlı Devleti askeri seferberlik başlatmış ve kısa bir süre içerisinde de savaşa dâhil olmuştur. Birinci Dünya Savaşı, üzerinde güneş batmayan imparatorluk denilen İngiltere için emperyal sınırlarını ekonomik ve siyasi bağlamda muhafaza edip geliştirmek demekken, sınırlarını ve mevcudiyetini korumak isteyen Osmanlı İmparatorluğu için tam bir yıkım olmuştur. Her iki imparatorluk da birden fazla cephede, birbirleriyle ve diğer itilaf-itifak kuvvetleriyle muharebeler yapmış, ağır kayıplar vermiştir. Mücadelenin farklı bir boyutu da savaş esirleri olmuştur. Osmanlı Devleti ülkenin değişik yerlerinde kurulan üsere garnizonlarına yerleştirilen esirlerin iskân ve iâşe, sağlık, haberleşme, dini yaşam gibi konulardaki tüm ihtiyaçlarını uluslararası anlaşmalara uygun olarak sağlamış ve esirlere misafir muamelesi yapmıştır. Afyonkarahisar ve Gediz'de bulunan esirler el yazısı gazete çıkarmış, böylelikle ülkelerindeki yetkililerine ve ailelerine seslerini duyurmaya çalışmışlardır. Brest Litovsk Barış Anlaşması ve Mondros Ateşkes Mütarekesi'nden sonra ise Türkiye'de bulunan tüm esirler ülkelerine gönderilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, İngiltere, I. Dünya Savaşı, savaş esiri, Gediz, Afyonkarahisar, gazete.

ABSTRACT

Ottoman State, which tried to maintain its existence by following the balance policy throughout the 19th century, tried to keep up this policy in the early 20th century, but it failed. At the turning point of 19th and 20th centuries, the relations between Great Powers was disrupted and their conflicts of economic interest and dominions rendered any disagreement a possible fight. Upon the rejection of her alliance requests by entente states, she signed an alliance agreement with Germany. World War I meant for Britain, to protect and expand her imperial territories in economic and imperial contexts whilst it created total destruction for the Ottoman Empire, striving to ensuring her existence and protecting her borders. Both Empires fought with each other and other powers at more than one front and, they both lost hundred thousands of their people in the war. A different dimension of the fight have been prisoner war. Having been accommodated in captive garrisons established in various parts of the country, all the needs of the captives including housing and food, health, communication and religious exercises were met by the Ottoman Government in accordance with international agreements and captives were treated like guests. Prisoner in Afyonkarahisar and Gediz has done a handwritten newspaper, so they tried to make voices heard in their country and their families. All the war prisoners were dispatched to their countries after Brest-Litovsk Peace Treaty and Armistice of Mudros.

Keywords: Ottoman, England, World War I, Prisoner of war, Gediz/Kedos, Afyon/Afionkarahissar, newspaper.

1. GİRİŞ

19. yüzyılda Avrupa, hızlı sanayileşmeye bağlı olarak dünyanın sermaye, sanayi ve üretim merkezi haline gelmişti. Bu durum sömürgeciliği tetikleyerek dünyanın kaderini tayin etmekte ve böylelikle Avrupa kıtası diğer kıtalardaki üretim metotlarına, çalışma düzenlerine ve ekonomik sistemlere yön vermektedir.

* Bu çalışma 12-14 Kasım 2015 tarihlerinde İzmir'de Türk Tarih Kurumu tarafından düzenlenen I. Dünya Savaşı Sempozyumu'nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur (This study has been presented as an oral representation paper International World War I Symposium in Izmir, Turkey, 12-14 November, 2017).

Avrupa'nın sömürgeci anlayışı, eski toplumları kendi örneğine uydurmak için, din konusunda olduğu kadar sosyal, politik ve ekonomik anlayış bakımında da etkisi altına almıştı (Renouvin, 1969: 11)

Fransız İhtilâli'nin yaymış olduğu milliyetçilik akımı, 19.yüzyıl Avrupa'sının kuvvetler dengesini değiştirerek, Almanya ve İtalya gibi yeni ulus devletlerin ortaya çıkmasına yol açtı. Sömürgecilik yarışında başat rolü İngiltere ve Fransa üstlenmiş, Almanya ve İtalya ise, siyasi birliklerini kurduktan sonra yarıştaki mesafeyi kapatmaya çalışmışlardır. Bu durum haliyle bir rekabeti, silahlanmayı ve ardından ortaya çıkacak bloklaşmayı doğurmuştur. Nitekim bu bloklaşmalar neticesinde bir tarafta 1868 Anlaşmasıyla birbirine sıkı sıkıya bağlanmış olan Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluklarının meydana getirdiği Pan Germen bloğu, gevşek bağlarla da olsa İtalya'yı¹ da yanına alarak *Üçlü İttifak*; karşı tarafta ise Avusturya ile rakip durumda bulunan, Osmanlı ülkesinin Doğu Anadolu ve Balkan Yarımadası'ndaki topraklarını kendi doğal yayılma alanı olarak gören Rusya, Almanya'dan intikam almak için fırsat kollayan Fransa² ve kendi imparatorluk politikalarını tehdit altında gören İngiltere'nin dâhil olduğu *Üçlü İtilâf* oluşmuştur (Ülman, 2002: 129-140). Bloklar arasında gerçekleşen silahlanma yarışı Avrupa'nın ufak bir kıvılcımdan tutuşacak bir barut fıçısı haline gelmesine yol açtı. Nihayetinde bu ateşin kıvılcımı da Avusturya tahtı varisinin 28 Haziran 1914'te Gavrilo Princip tarafından öldürülmesi oldu.³ Olaydan sonra Avusturya, Sırbistan'a bir ultimatom gönderdi. Böylelikle yıllardır yapılmakta olan ittifaklar sisteminin işlemesiyle birkaç hafta içerisinde Avrupa'nın ana güçleri birbirlerine savaş ilan ettiler ve savaş koloniler aracılığıyla bütün dünyaya yayıldı (Bayur, 1991: 612-619).

Avrupa devletlerinin bloklaşması sürecinde Osmanlı Devleti de bir takım ittifak arayışları içerisine girmişti. İttifak için ilk tercih İngiltere'ydі. Ancak İngiltere ittifak teklifini “şimdilik yeni siyasi bağlar altına giremeyiz”, diyerek reddetti. Osmanlı Devleti bunun üzerine Fransa'ya yöneldi. Bahriye Nazırı Cemal Paşa Temmuz 1914'te Fransa'da yapmış olduğu ittifak temaslarından bir sonuç alamadı. Fransa, müttefikleri - özellikle Rusya- ile görüşmeden herhangi bir cevap veremeyeceğini bildirdi. Fransa Cemal Paşa'nın ifadesi ile Osmanlı Devleti'ni başından savıyordu (Cemal Paşa, 1996: 105-116). Bu girişimlerin başarısız olmasıyla Osmanlı Devleti 22 Temmuz 1914 tarihinde Almanya'ya ittifak başvurusunda bulundu (Shaw, 2014: 7-71; Kaşığıuşun, 2009: 318-341; Fromkin, 2008: 43-47) ve 2 Ağustos 1914'te Osmanlı-Alman ittifak anlaşması imza edildi (Karabekir, 2001: 51-52). Bu anlaşmaya göre Osmanlı ve Almanya, Avusturya-Sırbistan savaşına tarafsız kalacak; Rusya, Almanya'ya karşı bir saldırı hareketinde bulunursa Osmanlı da savaşa girecek, Osmanlı Devleti'ne herhangi bir saldırı olursa da Almanya Osmanlı'ya yardım edecekti. Almanya 1 Ağustos'ta Rusya'ya savaş ilan ettiği için Osmanlı Devleti imzalamış olduğu ittifak anlaşmasının ikinci maddesiyle savaşa girmiş bulunuyordu (Şakir, 2007: 293-304; Fromkin, 2008: 71,75).

2. DEVLETLERARASI HUKUK, İSLÂM DÜNYASI VE OSMANLI DEVLETİ'NDE ESİR KAVRAMI

Esirlere Osmanlı Devleti'nde nasıl muamele edildiğini anlamak için devletlerarası hukuk ve İslâm dünyasının konuya bakışına açıklık getirmek gerekecektir.

Esir; “ip vb. şeylerle sağlamca bağlamak” anlamındaki esr (isâre) kökünden türemiş (Özel, 2003: 107) savaşta düşman eline geçen kimse, kul, köle, cariye, birinin veya bir durumun hükmü ve buyruğu altına girmiş anlamında kullanılan Arapça bir kelimedir. Esir kelimesinin çoğulu *üserâ/üsârâ*dır (Develioğlu, 1998: 234)

2.1. Devletlerarası Hukukta Esirlik

İlkçağlarda milletlerarası ilişkileri düzenleyen hukukî bir zemin olmadığı için savaşlarda ele geçirilen esirler çoğunlukla öldürülmekte veya kısmen satılmaktaydılar. Esirlerin çoğunlukla öldürülme nedeni, ele geçirilen esirlerin köleleştirilmesinin zamanla isyanlara sebep olmasından kaynaklanmaktaydı. Nitekim bu nedenle Asurlar, Farslılar, Eski Yunan ve Roma'da tercihen tüm esirler öldürülüyordu (Arslan, 2008: 34).

Birinci Dünya Savaşı öncesinde Avrupa'da savaş hukuku kuralları 1856 Paris Deniz Hukuku Beyannamesi ile başlar farklı tarihlerde çıkarılmış 11 düzenleme ile devam eder (Aslan, 2008: 236-241). Bu düzenlemeler

¹ İtalya çıkarları Avusturya ile çatıştığından 1915 yılında saf değiştirerek Üçlü İtilâf'a katılacaktır. Birinci Dünya Savaşı'nda İtalya için bkz. Thompson, 2009; Gooch, 2014.

² 1870-71 tarihleri arasında Fransa ile Prusya arasında gerçekleşen savaşı Prusya kazandı ve Prusya Alsas-Loren topraklarının bir kısmını ele geçirdi. Fransa kaybettiği toprakları Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yapılan Versay Antlaşması ile geri alacaktır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Wawro, 2003; Howard, 1981.

³ Arşidük Ferdinand'ı öldüren Gavrilo Princip 17 yaşındaydı ve Avusturya'da reşit olmayanlara idam cezası verilmiyordu. Princip hapse atıldı ve 1918 yılında öldü. Ölmeden önce, bir hapisane psikoloğu ona yaptığı eylemle dünya savaşına ve milyonlarca insanın ölümüne sebep olduğu için herhangi bir pişmanlık duyup duymadığını sordu. Princip'in cevabı şu oldu: “Bunu ben yapmasam, Almanlar başka bir bahane bulacaktı.” Arşidük'ün öldürülmesi ve cenaze merasimine ait fotoğrafı için bkz. Stone, 2010: 18-19, 32-33.

içerisinde yer alan Cenevre Hukuku/Sözleşmesi⁴ ve Lahey Hukuku/Sözleşmesi⁵ muhtevası bakımından diğerlerine göre daha kapsayıcıdır (Osmanlı Hilal-ı Ahmer Cemiyeti, 1330). Bu sözleşmelerden 6 Temmuz 1906 tarihli Cenevre Sözleşmesi, *savaş alanında yaralıların ve hastaların durumunun iyileştirilmesine* yöneliktir (Cenevre Mukavelenamesi ve Mevadd-ı Müteferriasi, 1327, International & Operation Law Department, 2005: 75-80). 18 Ekim 1907 tarihli Lahey Sözleşmesi ise içerisinde savaş esirlerine ilişkin daha fazla madde barındırmaktaydı. Buna göre; esirler onları esir eden birliklerin değil düşman hükümetinin yetkisi altındadırlar. Savaş esirlerine insanlıkla muamele edilmelidir. Esirler kendi hesapları veya kamu idarelerince çalışmaya mezun edilebilirler, işçi olarak kullanılabilirler. Savaş esiri subaylar, alıkonuldukları ülkedeki subaylar ile aynı derecedeki maaşı alırlar. Savaş esirleri nakil ücreti ve diğer ücretlerden muaftırlar. Esirlerin dini hayat konusunda serbesttirler. arış akdinden sonra esirlerin mümkün olan en kısa sürede iadeleri yapılmalıdır (http://askerihukuk.net/FileUpload/ds158941/File/kara_harbinin_kanunlari_ve_adetleri_hakkinda_sozlesme.pdf [Erişim Tarihi (e.t.): 06.07.2015]).

Bahse konu sözleşmeleri Osmanlı Devleti imzalamasına rağmen taraf olmamıştır (Acer-Kaya, 2010: 247) Diğer taraftan Osmanlı Devleti'nin savaş esirleri ile ilgili yapmış olduğu düzenlemeler incelendiğinde sözleşme koşullarına riayet ettiği açıkça görülmektedir.

2.2. İslam Dünyası ve Osmanlı Devleti'nde Esirlik

İslâm toplumunda esirlikle ilgili ilk uygulamalarda Hz. Muhammed ile dört halife devri uygulamaları örnek alınmıştır (Özel, 1995: 382-389; Juynboll, 1978: 110-114). Her iki dönem uygulamalarında da çoğunlukla fidye karşılığı serbest bırakma, maddi durumu olmayan esirlerin karşılıksız serbest bırakılması, Müslümanların çok defa kanını akıtmış esirlerin öldürülmesi, serbest bırakılan esirin eski topraklarını terk etmesi (Birsin, 2012/1: 169-190, Özel, 1995: 107-110), müşrik birinin Müslümanlara okuma-yazma öğretmesine karşılık serbest kalması gibi uygulamalar mevcuttur.

Kur'ân-ı Kerim'de takva sahibi kulların özellikleri sayılırken “onlar, seve seve yiyeceği yoksula, yetime ve esire yedirirler (el-insân 76/8)” denmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2011: 660). İslâm hukukçuları da, esirlerin beslenme ihtiyacının esir alan devlet tarafından karşılanması gerektiğini belirtmişlerdir. Müfessirler ilgili Kur'an ayetini yorumlarken kâfir olmasına rağmen esire yemek yedirmede büyük sevap bulunduğunu belirtmektedirler (Özel, 1995: 112)

Osmanlı Devleti İslâm hukuku ve uluslararası sözleşmeleri dikkate alarak 1330 (1914-1915) yılında esirlere yönelik bir talimatname yayınlanmıştı (Üserâ Hakkında Talimatname, 1330).⁶ Talimatname 4 bölüm ve bir ek kısmı (mevadd-ı inzibatiye) olmak üzere 28 maddeden oluşmaktadır. Birinci bölüm 5 madde ile *sevk ve idareye* ayrılmıştır: Esirler, Harbiye Nezareti'nin seçmiş olduğu garnizonlara sevk edilecek, gerekli hallerde değişiklikleri kolordu kumandanları yapacaktı. Esir askerlere kendi ordularında sahip oldukları rütbe derecelerine göre muamele edilecektir. Küçük rütbeli askerlere Osmanlı ordusundaki küçük rütbeli askerlere verilen aynı tayinattan verilecek, ancak maaş ödenmeyecektir. Esirlere insanlık dışı muamelede bulunmak yasak olup, esirlerin hukuk ve haysiyetlerinin temini bağlı olunan askeri birimin himayesindedir. Esirlerin iskânı için mümkün mertebe hassasiyet gösterilecek, esirler bölgeye göre kendi iaşelerini temin edemezlerse, talepleri halinde hükümet tarafından iaşe verilecektir.

İkinci bölüm 6 madde ile *izin verilen genel durumlara* (müsâ'ât-ı umumiye) ayrılmıştır: Esir askerlerin nakit parası, kıymetli eşyaları, üsera komisyonu kasasında saklanacak ve esirlerin üzerinde bir mecdiyeden fazla para bırakılmayacaktır. Esirlere gönderilen nakit para, esirler tarafından gönderilen mektuplar, posta paketleri her türlü posta ücretinden muaftırlar. Bununla birlikte esirlere gönderilen ve esirlerin göndereceği paket, mektup vb. sansüre tabidir. Sakıncalı olanların gönderimi/teslimi yapılmayacaktır. Esirler bağlı oldukları askeri birim ve mahalli hükümet tarafından sağlanan koşullara binaen din ve mezheplerine ait ibadetlerini yerlerine getirebileceklerdir. Ayrıca esirlerin iaşesi de dini koşulları ihtiva eden kurallara göre hazırlanacak ve esirlerin dinine riayet edilecektir. Özel durumlar Harbiye Nezareti tarafından tayin olunacaktır.

Üçüncü bölüm 4 madde ile *tayin ve iaşeye* (muhassasât ve iaşe) ayrılmıştır: Rütbeli esirlere Osmanlı ordusunda karşılık gelen derecelerine göre her ay sonunda aylık verilecektir. Savaş dolayısıyla hasta esirlerin tedavisi ve cerrahi operasyonları hükümete aittir. Devlet ihtiyacına göre esirleri -maaşları verilmek kaydıyla- amele ve

⁴ Cenevre Hukuku: Savaşa katılmayan veya savaş dışı kalmış askerî personeli ve siviller gibi savaşa aktif olarak dahil olmayan kişileri korumak için oluşturulmuştur (Türk Kızılayı - Uluslararası Kızılhaç Komitesi, 2004: 8).

⁵ Lahey Hukuku: Askerî operasyonların yönetiminde muhariplerin hak ve yükümlülüklerini belirlemesinin yanında düşmana zarar verme yöntemlerini sınırlandırır (Türk Kızılayı - Uluslararası Kızılhaç Komitesi, 2004:8).

⁶ Aynı talimatnamenin 1331 tarihinde yeniden basıldığı ve bu baskıda herhangi bir değişiklik yapılmadığı görülmektedir. 1331 tarihli talimatname için bkz. Uca, 2003: 169-184.

işçi olarak istihdam edilebilecektir. Ancak esir maaşlarının tamamı verilmeyip emanet kasasında muhafaza edilecek ve esirler serbest kalınca tüm paralarını alacaklardır.⁷

Dördüncü Bölüm 8 madde ile üserâ (esirler) garnizonlarına ayrılmıştır: Esirlerin ikame, iskân, sevk, iâşe, tahsisat, tedavi ve haklarındaki kayıt işlemleri için üsera komisyonları kurulmuştur. Üsera komisyon reisi kolordu kumandan vekilleri tarafından seçilecektir. Komisyonlar, künye defterleri tutarak, gelen-giden ve ölen esirlerin yanı sıra esirlere verilen tahsisatları da kaydedip bu defterleri Harbiye Nezaretine göndereceklerdir. Ayrıca tutulan kayıtların Fransızca olarak da yazılmasına özen gösterilecek, bunun için mahalli memurlardan ve esirlerden istifade edilecektir.⁸ Bununla birlikte yabancı dil bilen personel azlığı dolayısıyla devletin bu anlamdaki eksikliğe duyulan ihtiyacı had safhadaydı (Keleşyılmaz, 2000: 143-148).

Talimatnamenin dört bölümü dışında yer alan son kısım 5 madde ile *mevadd-ı* (kanunlar/hususlar) *inzibatiyeye* ayrılmıştır: Esirler devletin bütün kanun ve nizamlarına uymakla yükümlüdürler. Garnizonlardaki koşullara göre esirlerin serbest dolaşması, özel günlerde küçük postalar halinde gezinti yapmaları sağlanacaktır. Firara teşebbüs eden esirler yakalanınca serbest dolaşım hakkı ellerinden alınır ve katı kurallara tabi tutulurlar. Esirler işlemleri suçların derecesine göre divan-ı harpte bir asker gibi yargılanırlar. Esirlerin uygunsuz davranışta bulunmaları durumunda yer değiştirme yetkisi garnizon kumandanlarındadır.

Üsera talimatnamesi dışında, Harbiye Nezareti tarafından Hariciye Nezareti'ne gönderilen 17 Aralık 1917 tarihli bir yazıda "Üsera Muâmelat Şubesi" kurulması için izin istenmiştir (BOA, HR. SYS, D. 2228, G. 12) Bu istekten kısa bir süre sonra ülke genelindeki esir sayısının artmasına bağlı olarak organizasyon gerektiren işlerin tek elden idare edilmesi noktasında Galata Merkez Rıhtım Han'da çalışmalarını yürütecek "Üsera Muâmelat Şubesi"nin kurulmasına karar verilmiştir. Nitekim savaş esirleri ile ilgili bütün hususlar hakkında Harbiye Nezaretinin tek yetkili kurum olduğu ve yazışmaların nezaret ile yapılması ilgili yerlere bildirilmiş, ayrıca Üsera Garnizonları da Menzil Müfettişliğine⁹ bağlanmıştır (Özçelik, 2013: 27-29; Key, 2010: 29-52).

3. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI DEVLETİ'NDEKİ ESİR İNGİLİZLER

Birinci Dünya Savaşı'nda farklı bloklarda yer alan Osmanlı Devleti ve İngiltere; Çanakkale Cephesi, Sina-Suriye-Filistin Cephesi, Hicaz-Asir-Yemen Cephesi ve Irak Cephesi olmak üzere dört farklı cephede mücadele etmiştir (Burak, 2004). Bu cephe mücadelelerinin farklı nedenleri ve sonuçları olmakla beraber, duruma savaş esirleri açısından bakılınca Osmanlı Devleti en çok esiri Irak Cephesinde (Kût'ul Amare) ele geçirmiştir. İngilizler, Kût'ul Amare'deki kuşatmaya dört buçuk ay dirense de 29 Nisan 1916'da Korgeneral Townshend komutasında teslim oldular. Teslim olan kuvvetler şöyleydi: 5 general, 272 İngiliz subayı, 2592 İngiliz eri, 204 Hint subayı, Hintli ve diğer erler 6988, silahsız 3248 kişi olmak üzere toplam sayı 13.309 kişiydi. Bu konuya değinen kaynaklarda da esir sayıları birbirine yakındır (Townshend, 2007: 573-574; Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 1979; Halil Paşa, 2003: 131; Akpınar, 2016: 11).

3.1. Afyonkarahisar Esir Kampı ve Afyonkarahisar Esir Gazetesi (Afion Kara-Hissar Gazette)

Ege Bölgesi'nin İç Batı Anadolu bölümünde yer alan Afyon ili, coğrafi konum itibarıyla Marmara ve İç Anadolu bölgelerini Ege ve Akdeniz bölgelerine bağlayan bir geçit, bir eşik durumunda olması nedeniyle tarih boyunca doğu ile batı, kuzey ile güney arasında bir intikal bölgesi olmuştur (<http://www.afyonkarahisar.gov.tr/anadolunun-kilidi-afyonkarahisar> [e.t. 07.07.2015]).

Bu bağlamda Afyon'un demiryolları ve karayollarının kesişme noktası olması (Yaşar, 2007; Efe, 2005: 109-110) dolayısıyla Osmanlı Devleti de esirlerin sevk ve idaresinde Afyon'u önemli bir merkez olarak kullanmıştır. Bu stratejik konum nedeniyle en fazla esirin ele geçirildiği Kût'ul Amare esirlerinin büyük çoğunluğu da Afyonkarahisar Üsera Garnizonu'na sevk edilmiştir.¹⁰ Bununla birlikte esirler Afyon'a getirilirken çeşitli zorluklar yaşanmıştır. Kût'ul Amare'de İngilizleri teslim alan Halil Paşa, esirleri yürütmek istemiyordu. Esirlerin öncelikle bir gemi ile nakledilmesi düşünülüyor ancak kömür yokluğundan bu

⁷ Savaş sırasında yol yapımı, bakım ve tamiri, kömür ve krom gibi stratejik madenlerin taşınması gibi geri hizmetlerde esirler günlük 8-10 kuruş maaş karşılığında çalıştırılmışlardır. Esir askerleri çalıştırma konusu sadece Osmanlı Devleti için geçerli olmamış aynı zamanda müttefiklerde benzer uygulamalarda bulunmuşlardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mutlu, 2007: 120-123.

⁸ Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti bünyesinde güvenilir yabancı dil bilen elaman duyulan ihtiyaç had safhadadır. Bu konu hakkında bkz. Vahdet Keleşyılmaz, "I. Dünya Savaşı'nda Ulusal Güvenlik ve Dil Bilir Eleman İhtiyacı", *Askeri Tarih Bülteni*, Yıl: 25, S. 48, Şubat 2000, s. 143-148. Devlet bünyesinde dil bilen güvenilir eleman olmaması esirlere ait koli ve postaların bazen yanlış adrese gitmesine bazen de kaybolmasına yol açmıştır.

⁹ Menzil Genel Müfettişliği: Başkomutanlık ile ordu komutanlıkları arasında koordinasyonu sağlamak, idari ve lojistik faaliyetleri yürütmek amacıyla 5 Ağustos 1915'te kurulmuştur (Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2012: 227).

¹⁰ Afyon'a sevk edilen Kût'ul Amare esirleri için İngiliz basını da çeşitli haberler yaymıştır. Bu haberlerin bazıları için bkz. "Afyon'daki İngiliz Esirleri", *Aberdeen Journal*, 21 Ağustos 1916, s. 4; *Aberdeen Evening Express*, 21 Ağustos 1916, s. 2; *North Devon Journal*, 12 Nisan 1917, s. 3; "Afyon'daki Kut (Kütül-Amare) Esirleri", *Liverpool Daily Post*, 8 Ağustos 1916, s. 7-8; "Kut-el-Amara Kahramanları", *Western Mail*, 7 Ağustos 1916, s. 5; *Daily Record*, 8 Ağustos 1916, s. 2; *Derry Journal*, 30 Ağustos 1916, s. 3; "Küçük Asya'da İngiliz Esirler-Afyon'da Tutulan Esirler", *Manchester Evening News*, 27 Ekim 1916, s. 5.

gerçekleştirilemiyordu. Bu nedenle Halil Paşa, İngiliz tahliye ordusu kumandanına bir mektup yazarak esirlerin nakli için kömür istedi. Ancak olumlu bir yanıt alamadı.¹¹ İngiliz esirlerin durumu çok kötüydü ve yaklaşık iki bin asker hasta ya da yürüyemeyecek kadar bitkindi. Halil Paşa bu durumdaki askerlere karşılık olarak İngilizlerin elindeki Türk askerlerinin bırakılmasını istemiştir. Yapılan müzakerelerde mutabık kalan taraflar kısmi olarak esir değişimi yapmışlardır. Değişimi yapılmayan İngiliz esirleri Bağdat-Musul istikametinde sevk edilmiştir (Hiçyılmaz, 2010: 75). Esirler daha sonra Resulayn'a götürülerek trenle Halep'e sevk edilmişler buradan Adana ve Mersin'e geçirilmişlerdir. Böylelikle Anadolu'ya ulaşan esirler çeşitli kamplara dağıtılmışlardır.¹²

Afyon'da bulunan esirlerin ikametgâhı hükümet konağı önünden geçen İzmir demiryolu şosesi üzerinde ve belediye binası karşısındaki sırtta yer alan iki ev ile şehir merkezindeki bir medreseden ibaretti. Afyon'un en iyi evlerinden olan bu yapılar havadar, etrafları açık ve sağlık açısından elverişli durumdaydılar (Çapa, 1999: 51) Afyon'da bulunan esir sayısı ise 18 Ocak 1917 tarihi itibarıyla 914'tür (TNA, FO, 383/227).¹³

İngiltere, gerek Afyon'daki gerekse Osmanlı Devleti himayesindeki çeşitli bölgelerde bulunan diğer esirleriyle haberleşirken, posta, ihtiyaç malzemesi vb. gönderirken İstanbul'daki Amerikan elçiliğinden yardım almıştır.¹⁴ Amerikan elçiliği esirlerin hukuki durumlarıyla da ilgilenmiştir (Şahin, 2016: 1259).

Afyon'daki savaş esirleri kendi ülkelerindeki yakınlarından yardım alabilmek, yaşamış oldukları koşulları hakkında bilgi verebilmek, esir kampında hayatın nasıl olduğunu anlatmak amacıyla el yazısı bir gazete çıkarmışlardır. Bu gazetenin ismi *Afion- Kara-Hissar Gazette*'dir.¹⁵ Savaş esirlerinin gazetede yer alan bazı demeçleri şöyledir;

Teğmen Haggarda 1 Nisan: Bütün İngiliz, Fransız ve Rus esirler çok sıkışık olan bir odadalar. Bugün bir paket geldi, ama bir hafta boyunca evden başka bir bağlantı olmadı. Güneşin eksikliği iç karartıcı, ancak yakında güneşin yüzünü göstereceğini umut ediyoruz.

Teğmen John Still 2 Nisan: Bu hafta senden tütün ve harika bir kitap aldım. Lütfen tıraş bıçağı gönder. Yakalandığımdan beri postaya bir şey yazdınız mı? Herhangi bir şey hakkında endişelenmeyin. Bereket versin ki kış bitti.

Teğmen John Stone 9 Nisan: Biz hala Ermeni kilisesinde kalıyoruz. Bugün ilk kez banyo için dışarı izni verildi. Artık paketler Amerikan Büyükelçiliği aracılığıyla gelecek. Bizim moralimiz bozuk değil.

Yüzbaşı Caxon 9 Nisan: 19 Mart tarihinde kilisede bir paket teslim aldım. Büyükelçiliğe gerekli giysiler için kayıt yaptırıldı. Yüzbaşı Turner hakkında hiçbir bilgi yok.

Teğmen J. N. Twyman 9 Nisan: Postada yavaşlama belirtileri görülüyor. Bizden birkaç mektup aldınız mı? Ben daha fazla giysi ya da para istemiyorum.

Yüzbaşı Pass 9 Nisan: 19 Martta tüm mektuplarımı ve bir paket tütünü aldım. Çok sevdim. Özel hayatımızın gizliliği yok ama kilise temiz. Okumak için bol zaman var. Çok iyi ve neşeliyiz.

Teğmen H. Davenport 9 Nisan: Oldukça kötü bir hava var. Bu yüzden sık sık eski müzikal komediyi özellikle de "Peter Dooley"¹⁶ in ilk bölümünü düşünüyorum.

Afyon'da esir bulunan Yeats Brown bir esir olarak gününü şöyle geçirdiğini ifade ediyor: (Yeats-Brown, 1919: 78; Şahin: 2015: 139) "Sabah saat 6'da uyandım. 200 kez ip atladım. Kahvaltı için iki yumurta ve yeni pekmezimi tattım. (Fransızca basılan) Hilal gazetesini okudum. Gizli haritamı inceledim. Modern savaşlarda

¹¹ İngiliz generalinin cevabı şöyledir: "Bu kadar necip bir düşmanla çarpışmış olmaktan müfterihiz, ancak harp halinde olduğumuzdan size kömür göndermemize maddeten imkân yoktur." (Hiçyılmaz, 2010: 74).

¹² Anadolu'da İngilizlerin bulunduğu önemli esir kampları şöyledir: İstanbul, Ankara, Hatay, Sivas, Adapazarı, Belemelik/Pozantı, Bursa, Çankırı, Eskişehir, Gediz, Konya, Ulaş şeklindeydi (TNA, FO, 383/227, "British Prisoners of War in Turkey (Mayıs-Haziran 1916)." Bu esir kamplarına 20-25 kamp yeri daha eklemek mümkündür. Osmanlı Devleti topraklarındaki esir kamplarının harita üzerindeki ayrıntılı gösterimi için bkz. <http://www.gutenberg-e.org/cgi-bin/dkv/gutenberg/steuer.cgi?pn=c1> (e.t. 12.07.2015), Bkz. Ek 1.

¹³ Türkiye'deki İngiliz ve Hint Esirler başlığını taşıyan bu belge 18 Ocak 1917 tarihidir. Bu belge Afyonkarahisar haricindeki 26 farklı noktada bulunan esirlerin sayısını da içermektedir. Ayrıntılı yer bildirimini ile hazırlanan kayda göre toplam esir sayısı 10.800'dür.

¹⁴ Bu konudaki bir yazışma için bkz. TNA, 383/227, 31 Mart 1916 İstanbul Amerikan Elçiliğinden Bucker'e. Osmanlı Devleti muhasım devletlerin elçilerini sınır dışı ederken, Amerika'nın savaşın ortalarına kadar tarafsızlığını koruması dolayısıyla Osmanlı Devleti ile ilişkilerinde herhangi bir sorun yoktu. Amerika 2 Nisan 1917 tarihinde Almanya'ya savaş ilan edecekti. Amerika'nın Birinci Dünya Savaşına girmesiyle ilgili olarak bkz. Zieger, 2001: 7-56.

¹⁵ *Afion-Kara-Hissar Gazete* el yazısı olarak hazırlanmakta ve esir askerler arasında dolaşarak askerlerin isteklerine tercüman olmaktadır. Bununla birlikte savaş yıllarında sansür uygulaması olduğu için esirler her şeyi serbest yazamamış daha çok suya-sabuna dokunmayan olayları dile getirmişlerdir. Gazete hazırlanırken savaş esirlerinin sırasıyla askeri rütbesi, ismi, bağlı olduğu birliği ve görüşlerine yer verilmiştir. Yapılan görüşmelerin farklı tarihlerde yapılarak toplu hale getirildiği anlaşılmaktadır. Gazetenin kaç nüsha çıktığı hakkında bir bilgi bulunmazken, bu çalışmada 8 Mayıs 1916 tarihli tek örnek incelenmiştir. Bu örnek nüsha için bkz. TNA, FO, 383/227.

¹⁶ Bir İngiliz gazetesi haberine göre Peter Dooley'in pandomim sanatçısı olduğu anlaşılmaktadır (*The Advertiser*, 9 Mart 1910: 10).

süvari kullanımı hakkında bir tartışma yaptık. Bahçede yürüdüm. Öğlen yemeği için kuzu pırzola. Yeni hamağımı tamamladım. Serbest ticaret hakkında tartışmalar yaptık. Bahçede badminton oynadık. Felsefe okudum ve 7.30'da sakuska¹⁷ parti vardı. Afyon toplayanları seyrettim. Akşam yemeği saat 8'de. Çorba, yumurta, iç yağı, tatmin ediciydi. Briç oynadım ve yattım.”

Yukarıdaki örnekte de görüldüğü üzere Afyon'daki esirler mevcut şartlara göre rahat bir yaşam sürmekteydiler. Hatta bu rahat yaşamın bazen suiistimallere neden olduğu dâhil görülmektedir.¹⁸

3.2. Gediz Esir Kampı ve Kedos Gazetesi (Kedos Gazette)

Gediz, Kütahya iline bağlı, Ege Bölgesinin İç Anadolu çanağıyla, Ege bölümünün ova ve dağları arasında, İç Batı Anadolu eşiğinde yer alan bir yerleşmedir. İlçe Kütahya-Uşak-İzmir arasında transit bir merkezdir (Berber, 2006: 3) Sahip olduğu konum dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin İngiliz esirleri sevk ettiği noktalardan biri de Gediz'dir. Gediz kampında 171 İngiliz, 3 yerli asker (Hintli vb.) yer almaktaydı. Bu askerlerin isim listeleri, hangi birlikte yer aldıkları, ne zaman yakalandıkları, nereden Gediz'e sevk edildiklerine dair ayrıntılı bilgiler de bulunmaktadır (TNA, FO 383/453/11688; Woolley, 1921: 170-177).

Gediz'deki esirler, spor yaparak, 100 kitabın bulunduğu bir kütüphanede kitap okuyarak, dil öğrenerek (Fransızca, Almanca, Arapça, Rusça, Türkçe vb.), motor dersleri (çeşitli makinelerin tanıtılması ve tamiri) gazete çıkarma, resim yapma, kişisel gelişim ve çeşitli aletler üzerine konferanslar, tiyatro ve müzikal eğlenceler, marangozluk (müzik enstrümanları yapımı) ile vakitlerini geçiriyorlardı (Woolley, 1921: 110-148).

Afyon'daki esirler gibi Gediz'deki esirler için de gazete çıkarmak önemli bir etkinlikti. Gediz'deki İngiliz esirlerin çıkarmış olduğu gazete *Kedos Gazette* idi.¹⁹

1918 tarihli, Kedos gazetesinden demeç örnekleri;

Binbaşı Pearson 17 Mart: Bugün hava güneşli ve sıcak. Son birkaç gündür burası oldukça soğuktu. Soğuk kuzey rüzgârı karlı dağlar ve tepelerden geçerken yavaşlıyor ancak bu durum sıcaklık artışına etki etmiyor. Bu kamp için yolda bazı kolilerin olduğuna dair bir söylenti var. Bunun doğru olduğuna dair içimde biraz umut var. Bu kolilerde tütün ve elbise varsa çok iyi olacak. Burada en büyük zorluk bot ve elbise yokluğu.

Üsteğmen E. A. Floyer 17 Ocak: Ben bir çift pantolon askısı, haki ya da siyah bir kravat, bağlantı seti (çıt çıt ve düğme gibi), yiyecek, tütün ve sabun istiyorum. Ancak belki de bunları göndermek için zaman olmayabilir, çünkü barış yapılacağına dair haberler geliyor. Saman ile doldurulmuş birçok yatak yaptık. **10 Mart:** Posta geç kaldı ama geç olduğunda genellikle bir sürü umut dolu mektup sıralanacak demektir. Burada keman, çello, kontrbas, flüt, piccolo (yan flüt), davul ve zil çalan arkadaşlar var. Haftada üç gün pratik yapılıyor, yakında bir konser duymak istiyoruz. **23 Mart:** Kedos Orkestrası dün gece ilk konserini verdi ve bence çok iyi performans gösterdiler. Çeşitli İngiliz dansları sahnelendi.

Yüzbaşı Spackman 27 Şubat: Uzunca bir süredir, sizden hiçbir posta alamıyorum, kötü şans. Kendimi eğlendirmeye çalışıyorum. Mesela geçen gün kötü olmayan bir atı ödünç aldım, ona binmem sansasyon yarattı. Çok daha iyi bir sürüş için ata yeniden binmeyi istiyoruz. Domuz satın almak istiyoruz, ama biraz zorlanıyoruz. Burada ince bir ecza dolabı var, ama içi neredeyse boş. **18 Mart:** Katalia (?) yolundan başka bir köye gezi vardı ve orda köylülerin vurduğu iki domuz gördük. Ben evvelce çok daha büyük domuzlar için ödediğim paradan fazlasını ödeyerek bu domuzları satın almak zorunda kaldım. Marangozlar yeni çello (bir müzik aleti) yapımı ile meşgul. 11 Mart'ta akşam yemeği ve küçük bir kutlama yaptık.

Yarbay A.W.N Taylor 16 Mart: Bir diş hekiminin buraya geleceği söyleniyor. Bizim en büyük endişemiz koli ve mektupların elimize geçmemesi. Biz süt alamıyoruz ama bazen tereyağı ile kendimizi şımartıyoruz. Bugün sevimsiz bir rüzgâr var, hava buz gibi soğuk. Buradan taşınacağımıza dair bir söylenti var. Ben böyle bir şey olup olmayacağı konusunda şüpheliyim, ama ülkenin daha gelişmiş bir yerinde olsak koli ve mektuplarımızı daha hızlı alabilirdik. Yeni gelenlerden bazı ilginç dersler alıyoruz. 8 Ocak'ta gönderilen mektupları bazı arkadaşlar şubat ortalarında almışlardır. **28 Mart:** Bir adam bugünkü havaya bakıp gerçekten iyimser ve neşeli olmalıdır. Badem ağaçlarında çiçekler var, ama yağmur her gün yağıyor.

¹⁷ Yazar *sakuskayı*, Rus mezesi olarak ifade edip, kurbağa bacakları, soğan, peynir parçacıkları gibi yenilebilen şeylerden oluştuğunu belirtmektedir.

¹⁸ Afyon'da serbest dolaşmalarına izin verilen esirler halk içerisinde Osmanlı hükümetini tenkit edip propaganda faaliyetinde bulunacak kadar rahattılar. Bu gelişmeler üzerine Osmanlı Devleti esirlerin halk ile temasında dikkat edilmesi, belirli zamanlarda kontrollü olarak serbest dolaşmalarının sağlanması gibi tedbirler almıştır (BOA, DH. EUM, 6.Şb., D. 31/G. 49).

¹⁹ *Kedos Gazette* tıpkı Afyon'da çıkarılan esir gazetesi gibi el yazısı olarak hazırlanıyordu. Ancak İngiltere'ye ulaşan nüshalar basılı hale getirilmiştir. Seri halde baskıya verilmeyen Kedos Gazette'nin üzerinde halk için olmadığı ve özel bir mahiyet taşıdığı ifade edilmektedir. Kedos Gazette'nin el yazısı ve basılı örnekleri için bkz. TNA, FO, 383/452, örnek iki gazete nüshası için bkz. Ek 3 ve Ek 4.

Üsteğmen E. Leslie Duxbury 16 Mart: Perşembe, öğleden sonra. Napier'in "Kut çöküşünden sonra Mezopotamya'da faaliyetler" konulu konferansı/konuşması bir hafta ertelenmişti. O bu sabah konuşmasını yaptı ve çok ilginçti. Ufukta kolilerin geldiğine dair söylentiler var, ama sadece söylenti. Bu akşam taşınılacağına dair güçlü bir söylenti var. Bu taşınılacak yerin Bursa olduğu ifade ediliyor. Büyük bir yer ve Sir Charles Townshend dışındaki diğer Kut generallerinin olduğu yer. General Townshend ise Boğaziçi'nde bir adada. Şahsen söylentinin gerçek olduğuna inanmıyorum. Bu yüzden söylentiler gerçekleşene kadar her şeye aynen devam. **21 Mart:** Pazartesi günü Kızılay Derneği'nin kıdemli temsilcisi Albay Cutnmins geldi ve hemen hemen tüm gün kaldı. O bizim mektuplar, koliler vb. hakkında ilgileneneğini ve bize biraz daha fazla giysi gönderilmesini temin edeceğini söyleyerek salı günü sabah kamptan ayrıldı. Bu durum umut verici. Daha sonra Çankırı'dan gelen birkaç koli oldu ama ben şanslı olanlar arasında değildim.

Üsteğmen F. G. Challis 27 Ocak: En çok çay, kakao, kahve, çorba ve sigaraya ihtiyaç duyuyorum. Burada en iyi vakti okuyarak geçiriyorum. Okuduklarımızı tartışarak keyif alıyoruz. **13 Şubat:** Bazen yerel gazetelerde bizi eğlendiren şaşırtıcı şeyler oluyor. Son zamanlarda 10-12 mil mesafeli bir alanda yürüyüşler düzenliyoruz, burada bu ülkenin büyüleyici olduğunu ifade etmem gerekir. Benim için gelen herhangi bir koliye dair belirti yok. **6 Mart:** Kışla etrafındaki köyün çocukları yerel otoriteler tarafından toplandı. Temin edilebilir bir barışın yapıлып yapılmayacağı bilinmiyor. **27 Mart'ta** kendi esaretimin bir yılı dolmuş olacak. O gün akşamı aynı gün yakalanan iki arkadaş ile neşeli bir akşam yemeği partisi vermeye niyetliyiz.

Üsteğmen Sir Joseph Napier 7 Mart: Biz daha çok hokey oynuyoruz ve haftada bir uzun mesafe yürüyoruz. Haftada bir ders veriyorum. Her zaman yararlı olacağı için ben de Almanca öğrenmeye çalışıyorum. Hava gerçekten güzel. İnsanlar patates, soğan, marul ve domates ekip bahçecilik faaliyetlerinde bulunuyorlar. Rusya ile barış yapıldığı için şehirde geçen gün büyük bir kutlama oldu.²⁰ Kasaba yıkandı, çalışanlara tatil verildi ve okul çocukları resmigeçit yaptılar. Doğu modası sonrasında renklerin görüntüsü harika.

Üsteğmen R. Brierley 24 Mart: Ben sadece 2 mektup, 2 koli ve ayrıca birçok fotoğraf aldım. Koliler 17 Şubat ve Mart'ın ilk haftası tarihtiydi. Ben geçen Temmuz gönderilen para için teşekkür ediyorum. Mektuplar umut oldu. Geçen postadan sonra İsviçre'ye gitme söylentileri başladı, ama korkarım gerçek olmayacak. Beni merak etmeyin, mektuplarımda şikâyetlerimi dile getirebilirim, ama sadece içimi döküyorum. Şimdilerde bir köpeğim var.

Üsteğmen O. G. Kiernander 24 Mart: Bize vaktiyle elbiseler verildi ve hala kısa süre içerisinde geleceği vaat edilenleri de bekliyoruz. Kızılay Derneği'nin bir delegesi yenice bizi ziyaret etti ve elinden geldiği kadarıyla bizim ihtiyaçlarımıza dikkat çekeceğini belirtti. Burada artık bahar mevsimi belirlemeye başladı. Minimum sıcaklık yaklaşık 25°. Ben fosil avcılığı için kelebekleri toplamak istiyorum ve gelecek ay uzun yürüyüşler yapabilmek için sık sık dışarı çıkmayı umut ediyorum. Minyatür bir zemin üzerinde hokey oynuyoruz. Oyun bu çok engebeli arazide bir miktar egzersiz olabiliyor. Kastamonu'da tahrip olan müzik aletlerinin bazıları tamir ediliyor. Burada müzik performanslarımızı gösterecek kapalı ve büyük bir oda var. [Not: Teğmen O. G. Kiernander, sabun, toz bezi, kol saati, ucuz sigara, şekeri yoğunlaştırılmış süt, zamklı sigara kâğıdı, kuğu dolmakalem mürekkebi, tıraş fırçası ve sabunu, saç yağı ile tırnak fırçası istiyor.]

Üsteğmen C. V. Palmer 28 Şubat: Floyer ayakkabıcılık yapıyor. O baş ustadan ayakkabıcılık öğreniyor ve diğer gün ben botlarımı tamire vereceğim. Ne yazık ki deri ve pençe pahalı olduğu için alamayacağım. Bazı botlar yakında eve dönme umudunu taşıyor. **11 Mart:** Bizim aşçılardan birisi hasta olduğu için mutfak personeli azalmış durumda. Ben mutfağa girerek pasta yaptım ve kendimi eğlendirdim. **4 Nisan:** 1 Nisan'da bizim subaylardan biri mükemmel bir şaka yaptı. (1 Nisan şakası) O başkasının haki elbisesini giyip, traş oldu ve kendisini kurmay bir subayı olarak tanıttı. Herkes onun yüzbaşından aşağı bir rütbede olduğunu biliyordu. O Filistin'de yakalanmış bir subay gibi başından geçenleri anlatıyordu.

Üsteğmen O. G. Kiernander 7 Nisan: Burada başka bir yerden çok daha iyi durumdayız, öyle ki postalar ve koliler daha çabuk gelseydi şikâyet etmemiz için çok az neden olurdu. Yanımda Hindistan Demiryollarından 5 Hintli var. 1 ay içerisinde her yer yeşile dönecek gibi görünüyor. Kelebek Kulübü faaliyetlerine başladı ve iki gün içinde 15 çeşit kelebek topladı. Ancak iyi bir koleksiyon yapabilmek için siyanüre ihtiyaç var yoksa kelebeklerle baş edilemez.²¹

²⁰ Teğmen Joseph'in, 3 Mart 1918 tarihinde Rusya ile Osmanlı Devleti, Alman İmparatorluğu, Avusturya Macaristan İmparatorluğu ve Bulgar Krallığı arasında imzalanan Brest Litovsk Antlaşması'ndan bahsettiği anlaşılmaktadır. Brest Litovsk Antlaşması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Kılıç, 1998.

²¹ Kelebek gibi hassas yapılı canlıların yakalanması durumunda çırpınarak kendi kanatlarını tahrip etmeleri kelebek koleksiyoncularının işine gelmediğinden bu koleksiyoncular kelebeği öldürmek için siyanürlü kavanoz kullanmaktadırlar. Ayrıntılı bilgi için bkz. [http://www.okanozgul.org/ento/hafta%20\(2\).pdf](http://www.okanozgul.org/ento/hafta%20(2).pdf). (e.t. 24.07.2015).

Üsteğmen M. G. Begg 7 Mart: Son zamanlar Bursa'ya götürüleceğimize dair ciddi söylentiler var. Birçok kişi bizi neşelendirmek için bu yıl evde olacağımıza emin olduklarını söylüyor. Şahsen ben öyle düşünmüyorum. Herkesin savaşın süresiyle ilgili teorileri var, son iki yıldır yaşananlar savaşın çok uzun sürmeyeceğini gösteriyor. Dün gece bir rüya gördüm. Ben rüyamda Victoria İstasyonu'na henüz ulaşmıştım. Ben mübadele edilmişim ve orada beni karşılamak için bekleyenler vardı. Uyandığımda tüm bu yerlerde yaşadıklarımı Mr. Balfour anlattım. Son zamanlarda büyük hokey maçları yapıyoruz, ama ne yazık ki şu anda son topumuzu kullanıyoruz.

Yüzbaşı F.I.O Brickman 9 Mart: Ben geçen hafta babamdan sabun, diş fırçası vb. bulunan mükemmel bir koli aldım. Gönderilen iyi sabun için müthiş sevinç duydum. İklim mükemmel yakın, çok güzel. Bana 9, 22, 31 Ocak ve 7, 18 Şubat'ta gönderilen mektupları aldım. Şuanda bizim için baş düşman yapmış olduğumuz hobiler sonucu aşınan ayakkabılarımız. Bir süre önce maliyeti 10 sterline bir çift ayakkabı aldım ve dün botlarımın tamiri için 12 sterlin ödedim.

4. SONUÇ

19. ve 20. yüzyılda hızlanan devletlerarası toprak kazanma hırsı, silahlanmayı artırmış ve devletleri çıkarları ekseninde bir takım bloklaşmalara yöneltmiştir. Bu bloklaşma 1914 yılına gelindiğinde had safhaya varmış ve itilaf-ittifak şeklinde ayrılan bloklar büyük bir mücadeleye tutuşmuşlardır. 1914 yılında Avrupa'da başlayan savaş dünyanın dört bir yanındaki ülkelerin de katılması ve sömürgelere de yayılmasıyla "dünya savaşı" halini almıştır. Osmanlı Devleti de bloklaşma sürecinde ittifak arayışlarında bulunmuş, nihayetinde Almanya yanında savaşa girmiştir. Dünya Savaşı milyonlarca insanın kaybına yol açtığı gibi çeşitli nedenlerle düşman eline geçen esirler sorununu da beraberinde getirmiştir.

Esaret kavramının tarihi geçmişi insanlığın varoluşu ile paraleldir. İlk çağlardan itibaren çeşitli gerekçelerle savaşan insanoğlu esir almış, esir düşmüştür. Her toplum esirlere kendi inancı ya da kendi kurallarına göre davranışta bulunmuştur. Bununla birlikte evrensel hukukta esirlere yapılacak muamelenin nasıl olacağına dair görüşler 19. yüzyıldan sonra belirginleşmeye başlamıştır. Benzer şekilde İslam toplumlarında ya da Osmanlı Devleti'nde de esirlere dini kurallar çerçevesinde yaklaşılmıştır.

Savaş süresince Osmanlı Devleti'nin elindeki esir sayısı hemen hemen 25-30 bin civarındadır. Bu sayının 13-15 bin civarı İngilizlerden oluşurken geriye kalan Rus, Avusturya, Fransız, Romen ve Hintli esirlerden oluşmaktadır. Bu esirler değişik kamplara sevk edilmiş ve ihtiyaçları devlet tarafından karşılanmıştır.

Osmanlı Devleti'nin esirlere yaklaşımı mevcut koşullar içerisinde insancıl olmuştur. Devlet, Uluslararası Kızılhaç yetkililerinin, tarafsız devlet temsilcilerinin esir kamplarını ziyaret etmelerine ve esirlere yardım etmelerine izin vermiştir. Bununla birlikte bir takım aksaklıklar da yaşanmıştır. Özellikle esir gazetelerinden de anlaşıldığı üzere posta, mektup ya da kolilerin esirlere ulaştırılmasında dil bilen (Fransızca, İngilizce vb.) Osmanlı personelinin az olması bir takım karışıklıklara yol açmış, dönem dönem postalar sahiplerine ulaştırılamamıştır. Buna rağmen Kızılay meseleye dâhil olarak esir postalarını daha sistemli hale getirmeye çalışmıştır. Ayrıca Amerikan elçiliği de postaların ilgili kişilere ulaştırması konusunda Osmanlı Devleti'nin izniyle önemli çalışmalar yürütmüştür.

Esirler kamp hayatında değişik meşgaleler ile zaman geçirmeye çalışmışlardır. Müzik eğitimi, dil eğitimi, çeşitli spor faaliyetlerinin yanı sıra el yazısı gazete çıkarmak önemli bir aktivite olmuştur.²² Esir gazeteleri günümüz gazetecilik anlayışının dışında bir anlayışa sahiptir. Bu gazeteler halk için çıkarılmamış, sadece esir askerlerin demeçleri bir araya getirilerek, esirlerin kendi yakınlarına durumlarını bildirmeleri ve mensubu oldukları devletten ihtiyaçlarını temin edebilmeleri amacıyla hizmet etmiştir. Gazeteler hazırlanırken öncelikle esirler arasında dolaşarak farklı tarihlerde yapılan röportajlar toplanmıştır. Esirlerin sesi olarak toplanan bu röportajlar daha sonra bir araya getirilerek bir editör tarafından el yazısı gazete haline getirilmiştir. Savaş yılları itibariyle sansür uygulamasından esir gazeteleri de nasibini almış, Bu nedenle gazete içerisinde siyasi ya da askeri duruma ilişkin herhangi bir kayda yer verilmemiştir. Gazeteler, esirlerin günlerini nasıl geçirdikleri, yaşanan kamp alanının imkânsızlıklar içinde dahi olsa eğitim ve eğlence anlamında nasıl kullanıldığını anlatmakla beraber belki de en önemlisi geleceğe dair taşınan özgürlük umutlarının satırlara dökülmesi görevini üstlenmişlerdi.

²² Gazete çıkarma konusu sadece Osmanlı Devleti'nin ele geçirdiği esirler için geçerli olmamış Osmanlı Devleti'nin esir düşen askerleri de aynı faaliyetlerde bulunmuşlardır. Esir düşen Osmanlı askerleri *Kafes, Nasrettin Hoca, Niyet Sahibi, Son Havadis, Yarın, Türk Varlığı* gazetelerini çıkarmışlardır. Bu gazeteler için bkz. Varlık, 2000: 26-28; Bu gazeteler dışında Osmanlı esirleri *Badiye, Esaret, Esaret Albümü, Garnizon, İravadi:Taytep, İzmir, Karikatür, Kızılma, Ne Münasebet, Nilüfer, Sada, Tetebbu, Traş, Kurtuluş, Arapça Gazetelerini* de çıkarmışlardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Hiçyılmaz, 2010: 194-195.

Osmanlı Devleti'nin savaşı kaybetmesiyle beraber esirlerin kayıtsız, şartsız iadesi gündeme gelmişti. Nitekim Osmanlı Devleti ve İtilaf Devletleri arasında imza edilen Mondros Mütarekesi'nin 4. maddesi *müttefik savaş tutsakları ve gözaltında bulundurulmuş ya da tutsak olan Ermenilerin tümünün İstanbul'da toplanarak, hiçbir koşula bağlı olmaksızın, Müttefiklere teslim edilmesine yönelik* olmuştu (Soysal, 2000: 12; Ural, 2007: 35-52).

KAYNAKÇA

Arşivler

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA-İstanbul), Hariciye Siyasi (HR.SYS), Dosya (D.): 2228/ Gömlek (G.): 12. BOA, Dahiliye Nezareti-i Umumiye (DH. EUM), 6. Şube, D.31/G.49.
The National Archives (TNA-İngiltere), Foreign Office (FO) , 383/227.
TNA, FO, 383/453/11688.
TNA, FO, 383/452.

Sürelî Yayınlar

The Advertiser
Aberdeen Journal
Aberdeen Evening Express
North Devon Journal
Liverpool Daily Post
Western Mail
Daily Record
Derry Journal
Manchester Evening News

Müracaat Eserler, Kitaplar ve Makaleler

ACER Y. - KAYA İ. (2010). Uluslararası Hukuk, Usak Yayınları, Ankara.
AKPINAR D. (2016). Kutü'l Amare Zaferi Hatırasında Mehmed Emin (Yurdakul) Tarafından Yazılan "Dicle Önünde" Şiiri Transkripsiyon ve Değerlendirme, Bizim Büro Yayınları, Ankara.
ARSLAN N. O. (2008). Birinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'deki Rus Savaş Esirleri, IQ Yayıncılık, İstanbul.
ASLAN M. Y. (2008). "Savaş Hukukunun Temel Prensipleri", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S.79, ss.235-274.
BERBER E. (2006). Gediz'de Şehrsel Gelişme, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
BİRSİN M. (2012/1). "İslam Devletler Hukukunda Savaş Esirlerine Uygulanan Yaptırımların Analizi", Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 11, S.21, ss.163-194.
BURAK M. D. (2004) Birinci Dünya Savaşı'nda Türk-İngiliz İlişkileri 1914-1918, Ebabil Yayıncılık, İstanbul.
Cemal Paşa. (1996). Hatırat, Yayına Hazırlayan: Metin Martı, Arma Yayınları, İstanbul.
Cenevre Mukavelenamesi ve Mevadd-ı Müteferriasi. (1327), Matbaa-ı Askeri, İstanbul.
ÇAPA M. (1999). "Birinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'de İtilaf Devletleri Esirleri", Toplumsal Tarih, S.66, ss.49-55.
DEVELİOĞLU F. (1998) Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugât, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.
Diyanet İşleri Başkanlığı. (2011). Kur'an-ı Kerim Meâlî, Yenigün Matbaacılık, Ankara.
EFE A. (2005) "Almanya'ya Verilen İkinci Demiryolu İmtiyazı: Hububat Hattı", Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, S.18, ss.95-117.
FROMKIN D. (2008). Barışa Son Veren Barış, Epsilon Yayıncılık, İstanbul.

- Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları. (1979). Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi: Irak İnan Cephesi, 3. Cilt, 1. Kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları. (2012). Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi (Haziran 1914-25 Nisan 1915), C. V, I. Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- GOOCH J. (2014) The Italian Army and the First World War, Cambridge University Press, Cambridge.
- Halil Paşa. (2003). İttihat ve Terakaki'den Cumhuriyet'e Bitmeyen Savaş, Hazırlayan: Taylan Sorgun, Kum Saati Yayınları, İstanbul.
- HİÇYILMAZ E. (2010). Esir Kampları, Bilge Karınca, İstanbul.
- HOWARD M. (1981). The Franco-Prussian War, Methuen & Co. Ltd. Londra.
- International & Operation Law Department. (2005). Law of War Handbook, Editör: Maj Keith E. Puls, The judge Advocate General's Legal Center and School Charlottesville, Virginia.
- JUYNBOLL Th. W. (1978). "Abid", İslâm Ansiklopedisi, C. 1, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, ss.110-114.
- KARABEKİR K. (2001). Birinci Dünya Savaşı Anıları, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- KAŞIYUĞUN A. (2009), Osmanlı Devleti'nin 1. Dünya Savaşı'na Girmeden Önceki İttifak Arayışları, History Studies, Vol. 1/1, ss.318-341.
- KELEŞYILMAZ V. (2000) "I. Dünya Savaşı'nda Ulusal Güvenlik ve Dil Bilir Eleman İhtiyacı", Askeri Tarih Bülteni, Yıl: 25, S.48, ss.143-148.
- KEY H. (2010). I. Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Devleti Topraklarındaki Esir Kampları, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya.
- KILIÇ S. (1998). Türk Sovyet İlişkilerinin Doğuşu, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- MUTLU C. (2007). Birinci Dünya Savaşı'nda Amele Taburları, IQ Yayıncılık, İstanbul.
- Osmanlı Hilal-ı Ahmer Cemiyeti. (1330). Cenevre ve Lahey Mukavelenamesi, Mesai Matbaası, İstanbul.
- ÖZÇELİK M. (2013). Birinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'deki Esirler, TTK, Ankara.
- ÖZEL A. (1995). "Esir", Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 11, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, ss.382-389.
- ÖZEL A. (2003). "İslam'da ve Günümüz Devletler Hukukunda Savaş Esirleri", İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, S.1, ss.105-122.
- RENOUVİN P. (1969). Birinci Dünya Savaşı Tarihi (1914-1918), Çev. Adnan Cemgil, Altın Kitaplar Yayınevi, basım yeri yok.
- SHAW S. J. (2014). Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu Savaşa Giriş, Tercüme: Beyza Sümer Aydaş, TTK, Ankara.
- SOYSAL İ. (2000). Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945), TTK, Ankara.
- STONE N. (2010). Birinci Dünya Savaşı, Çev. Ahmet Fethi Yıldırım, Doğan Kitap, İstanbul.
- ŞAHİN D. (2015). Türklere Esir Olmak, Ozan Yayıncılık, İstanbul.
- ŞAHİN K. F. (2016). "İngiliz Arşiv Belgelerine Göre I. Dünya Savaşı Yıllarında Afyonkarahisar Üsera Garnizonu'ndaki İngiliz Esirler", A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S.56, ss.1255-1307.
- THOMPSON M. (2009). The White War: Life and Death on the Italian Front 1915-1919, Basic Book, New York.
- TOWNSHEND C. V. F. (2007). Irak Seferi ve Esaret, Çev.Tarih-i Asker-i Osmâni Encümeni, Sadeleştiren: Recep Ahışalı, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- Türk Kızılayı - Uluslararası Kızılhaç Komitesi. (2004). Uluslararası İnsancıl Hukuk, yayınevi ve basım yeri yok.
- UCA A. (2003). "1915 Yılında Yayımlanan Bir Üsera Talimatnamesi ve Düşündükleri", Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Dergisi, S.3, ss.169-184.

URAL S. (2007). Birinci Dünya Savaşı Sonrası İtilâf Esirlerinin Teslimi, Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, Yıl: 3, S. 5, 35-52.

ÜLMAN A. H. (2002). I. Dünya Savaşı'na Giden Yol, İmge Kitabevi, Ankara.

VARLIK B. (2000) "Esaret Gazeteleri", Tarih ve Toplum, C. XXXIV, S. 199, ss.26-28.

WAWRO G. (2003) The Franco-Prussian War, Cambridge University Press, Newyork.

WOOLLEY C. L. (1921). From Kastomuni to Kedos, Basil Blacwell, Oxford.

YAŞAR S. (2007). Siyasal, Sosyal, Ekonomik Yönleriyle Afyon (1923-1960), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir.

YEATS-BROWN F. (1919). Caught By The Turks, Edward Arnold, Londra.

ZIEGER R. H. (2001). America's Great War, Rowman & Littlefield Publishers, Maryland.

İnternet Kaynakları (Erişim tarihleri metin içerisinde verilmiştir.)

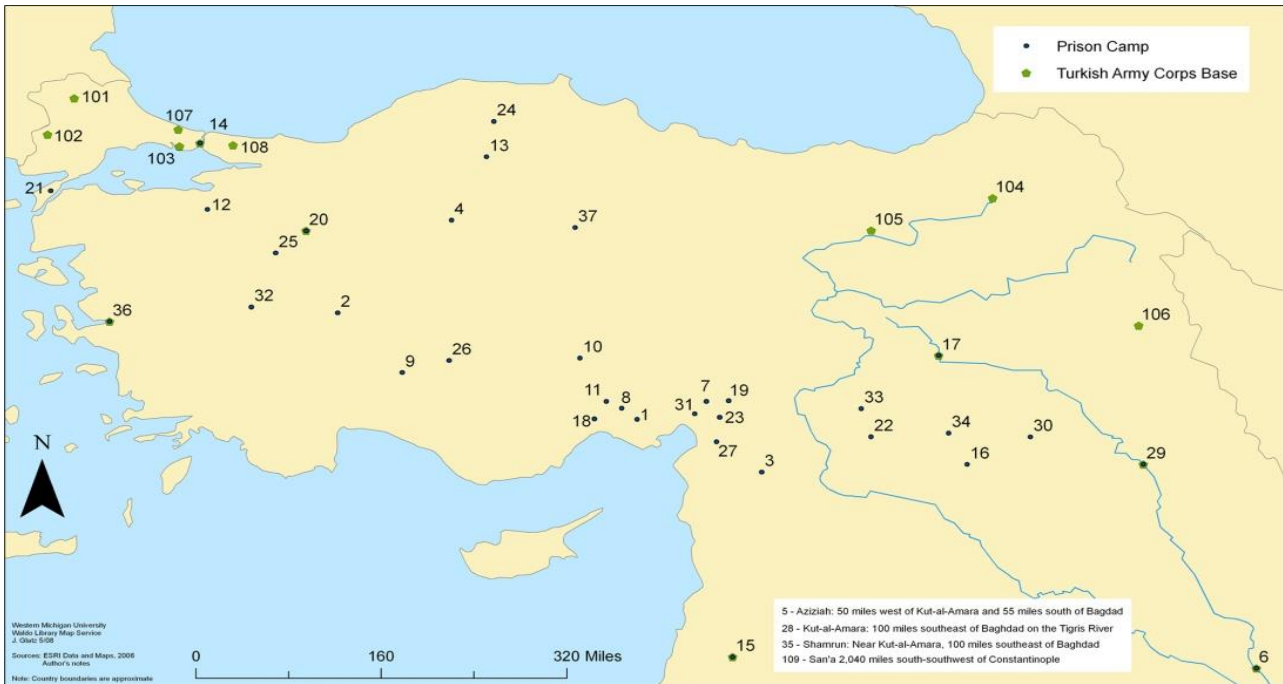
http://askerihukuk.net/FileUpload/ds158941/File/kara_harbinin_kanunlari_ve_adetleri_hakkinda_sozlesme.pdf.

<http://www.afyonkarahisar.gov.tr/anadolunun-kilidi-afyonkarahisar>.

[http://www.okanozgul.org/ento/hafta%20\(2\).pdf](http://www.okanozgul.org/ento/hafta%20(2).pdf).

http://www.gutenberg-e.org/cgi-bin/dkv/gutenberg/zoomer_steuer.cgi?pn=c1

EKLER



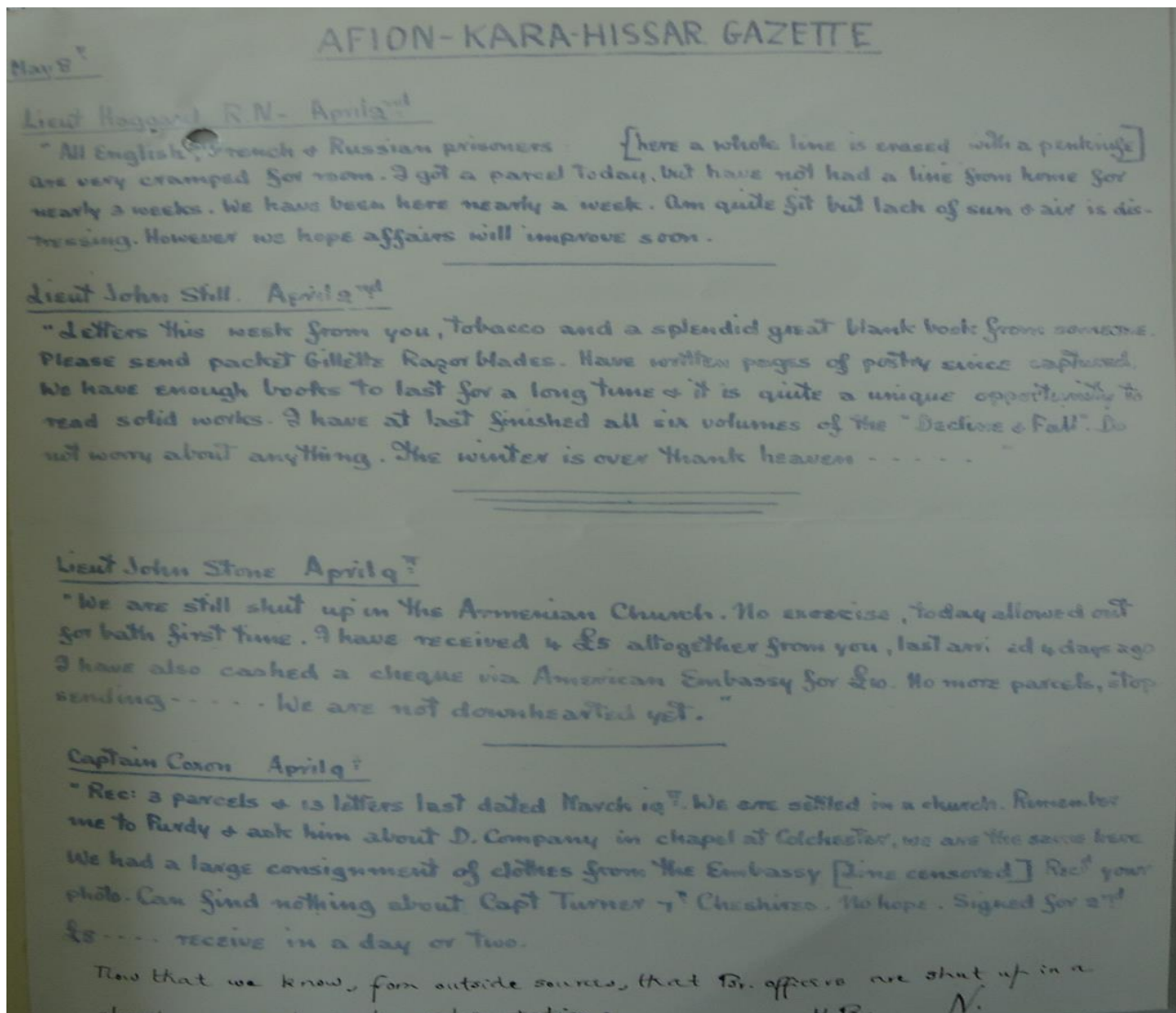
EK 1

Osmanlı Devleti Bünyesindeki Esir Kampları ve Askeri Birlikler (http://www.gutenberg-e.org/cgi-bin/dkv/gutenberg/zoomer_steuer.cgi?pn=c1)

1.Adana 2.Afion Karahissar 3.Aleppo 4.Ankara 5.Aziziah 6.Baghdad 7.Bagtch 8.Belededik 9.Bey Shehir 10.Bor 11.Bozanti 12.Brousa 13.Changri 14.Constantinople 15.Damascus 16.Derbisieh 17.Diarbekr 18.Dorak 19.Entelli 20.Eskishebir 21.Galliopoli 22.Hauran 23.Islahiya 24.Kastamuni 25.Kedos 26.Konia 27.Kotma 28.Kut-al-Amara 29.Mosul 30.Nisibin 31.Osmania 32.Ouchak 33. Ourfa 34.Ras el Ain 35. Shamrun 36.Smyrna 37.Yozgad

Turkish Army Corps

6. Baghdad (XIII Army Corps)
15. Damascus (VIII Army Corps)
36. Smyrna (IV Army Corps)
101. Adrianople (North) (VI Army Corps)
102. Adrianople (South) (II Army Corps)
103. Constantinople (Southwest) (I Army Corps)
104. Erzerum (IX Army Corps)
105. Erzingen (X Army Corps)
106. Van (XI Army Corps)
107. Constantinople (Northwest) (III Army Corps)
108. Constantinople (East) (V Army Corps)
109. San'a (VII Army Corps)

**EK 2**

Afyonkarahisar Gazetesi

KEDOS GAZETTE.

(Private, not for Publication.)

Subscription 1/-

JULY, 1918.

Lieut. L. W. Heathcote (Australian R.F.C.)
Aug. 19th, 1917. "The mail came in to-day, but we were no letters from Australia, some of the honours received fairly large mails from England and a number of their friends seem to be very enthusiastic in regards to peases. So I hope it will not long before I am home with you all again.... I am enjoying really first-class health. There is nothing to distinguish one day from another except every Thursday we are taken down to the Village, where we have a hot bath." *Sept. 16th, 1917.* "I received a letter from you to-day dated June 11th, previous to today's letter, it is several weeks since I received a mail of any kind. Last week we all received a parcel from the Dutch Embassy containing a quilt, underclothes, socks, razor, tooth-brush and paste and several other necessary articles. We were all very pleased to receive these parcels as previously we were very short of everything. Last week I was also very pleased to receive 87 piastres from the Australian Red Cross Society. The cost of living is very high and it takes all the money we receive to live quite plainly, a pack-ge of tea, 2½ lbs costs £12, butter, £1 for 2½ lbs, and all other articles equally high. Last June I wrote to the Bank of Australia in London asking them to make arrangements with the Vic. Savings Bank for me to write cheques on their Bank but I have not received a reply. I am the only Australian at this Camp. I call it a camp although we are not in Tents. We live in a large building divided off into rooms, kitchen and servants' room downstairs and bedrooms upstairs."

Lieut. A. C. Askin (8th Hants Regt.)—*March, 12th, 1918.* "I am still as fit as a fiddle as regards health, though as you can well imagine this life soon begins to make its effects felt, we have had some rain lately but otherwise it is quite nice. Hockey match this afternoon, "English born v. Dagoes." I am playing for the former. First motor lecture on Saturday very interesting....." *March 18th.* "I cannot tell you much news, not that there is a great deal, for each day is very much like the previous and succeeding ones. However we are all quite well and cheerful, always looking on ahead. At times of course we cannot find sufficient reasons to be bright, but on the whole we are as happy as it is possible to be." *March 24th.* "Have started a league (Hockey), with four teams. Our Concert on Friday went off very well. We hope soon to be able to play out of doors in the evenings. The news we get from home (some people get quite a lot), is all circulated, it seems very cheery, almost too optimistic, but we are all hoping for great things before long. Books and parcels ought to turn up soon." *April 8th.* "Saturday was the great Oxford and Cambridge day, in the afternoon we had a hockey match, five aside (as our ground is necessarily small). I played for Oxford and I am glad to say we won by seven goals to four. It was a very amusing game, as some of the players here are not among the regular hockey players here and were consequently out of training and practice. In the evening we had a great supper which was done in general style—11 of us took part. I spent most of the morning in copying and painting menu cards. After dinner I played a few songs on the flute instead of making a lengthy speech! To-morrow we are having a paper chase (5-10 miles), there are to be three hares and I have promised to be one of them. To-day and Wednesday I have Hockey league matches and another match on Thursday. Band practice this morning, Wednesday and Friday and perhaps a concert also on Wednesday as I'm fairly well booked up! No more parcels or books yet, but we keep on hoping!! I am very fit. How we wish we knew exactly how things were going, we hear rumours and get a certain amount of news, but we cannot always rely upon it of course. Do not

trouble to send food parcels any more, we hear you are on rations at home now, so it must come hard on you. Yesterday our service was held in the evening instead of morning. I prefer it. That old flute, though not by any means an excellent one, does good work and I'm very glad to have it." *April 14th.* "A large mail arrived to-day bringing me eight letters and five post cards. So glad my letters are coming through, though very irregularly I'm afraid; also that you find the 'Kedos Gazette' interesting. The weather now is perfectly lovely and very warm and the country is beginning to look very pretty, all the blossoms and fruit trees being out. Last Tuesday the paper chase took place, there were three hares of which I was one; the course was about eight miles which we covered in just over an hour: unfortunately a lot of runners did not play fair and cut the course, some finishing even before the hares!! However I was not caught, we are having another next Saturday which we hope will be better. This afternoon four of us walked over the course.... The band is giving a performance on Thursday afternoon at 4.30 p.m. We can now obtain cigarettes here owing to a certain enterprising man, so you can imagine what a rush there is to get them. Parcels and books have not turned up. I don't know what has happened to them." *April 1st.* "Very sorry to hear tobacco is not allowed to be sent, a Colonel here says he gets some sent out by "Martins," Piccadilly, although he was informed some time ago that it was prohibited. I am reading a very interesting book on the Panama Canal just now."

Major P. C. Saunders (S. and T. Corps)—*March 31st.* "Our mails are coming through much better now. I've forced myself to work, giving French lessons, and now lecturing on motors and making models and it is amazing how time flies. At present my classes number 35 officers and about the same number of men. Matters have improved here, although the firm Turks do not behave as they should do by any means, the fact is they are in a pretty bankrupt state and don't care a hang about their employees. We are always full of hope of getting home soon, but we don't put much faith in rumours as there have been so many disappointments in the last three years. Let me know how affairs are progressing at home." *March 24th.* "I am pretty comfortable here and very busy. I have a pretty big room, my little camp bed is on the left of the door as you go in. I have my writing table and all your photos to cheer the place, my work table is a mass of files, vices and other tools and I sit at it most of my day. I am making a lot of motor models and when these are done I am going to make a small grandfather clock out of brass for your writing table. I have bought an old English watch, over 100 years old, and am going to put the works into the clock. Most of the Gurkhas are in my class on motors including Col. Taylor and Major Johnstone. When I see you I shall be able to tell you a few plain home truths as to what has happened in the past, and how a certain Native syndicate has treated us, I never envied an Englishman working for half educated natives." *April 14th.* "I am awfully fit and well, the weather is glorious, I have full liberty and plenty of work to occupy my time, but, and it's a very BUT!! I went for a long walk up a pretty valley this evening, all the fruit trees are in blossom and everything looks so nice and green, I also found a lovely orchard and vineyard about four miles out, the owner of which is a very friendly old man and asked me to come out later when the fruit was ripe, such lovely apple, pear and cherry trees and lots of vines." *April 20th.* "I'm very busy all day still with my motor lectures, drawing diagrams, making notes, etc. and after dinner explaining things to anyone who is a bit backward. It all helps to pass away the dreary hours, but we all

March 1918
 (Private)
 Kodos Gazette
 (Private)
 The country is very pretty in its autumn
 the culture of the country is very interesting, the corn is threshed out
 in a corner of the field where it is grown, by oxen being driven round and
 round on it, dragging a kind of little sledge, oxen are used almost entirely
 in agriculture instead of horses, the country carts are made of wood and as
 the axle goes round with the wheels they are very noisy, it is a pretty
 sight to see the peasants coming down the hills with them to market,
 dressed in their native costumes. Dec 17th "I hear there are a lot
 of sacks of parcels for us at the railway, they may be here soon.
 there is one hill, or mountain, for it is eight thousand feet high; can
 be seen from our room, it is nearly always covered with snow and takes
 on the most delicate tints & changing pink tints, when the sunlight first
 touches it after sunrise. The first lot of Kut Officers arrived on
 Saturday; 20th Dec. "I went for a walk yesterday to climb a hill some little
 distance with the Doctor & two others, Alcock, who had gone on ahead
 some way nearly got badly mauled by some sheep dogs -- I hear that
 the Kut people made themselves a band at Castamouni, which they
 are bringing with them.."
 Lt. C. V. Palmer (Norfolk Regt & R.F.C) Nov 11th "Yesterday was market day,
 so I did some shopping in the bazaar; my purchases contained 12 lbs
 butter, 2 1/2 lbs honey, 7 1/2 lbs tomatoes, 12 1/2 lbs apples, 2 1/2 lbs medlars,
 1 lb sugar, 2 lbs Yort (sour milk) & 1/2 lb roast meat, costing me in all
 about £3. Before buying butter, honey, cheese etc you always insist
 upon tasting it - the tasting is done by sticking your fingers into the
 aforesaid foods & then licking them!! Buying roast meat is rather
 amusing. The whole goat is roasted on a pole & when cooked you proceed to
 rack off bits that you fancy, regardless of whether you are spoiling the cut
 or not." Nov 22nd "After long consideration & much hesitation we have finally
 accepted the Turkish government's offer of "parole" & are now quite free...
 I am in good health, the barracks we live in are clean
 & healthy; the Commandant is very good to us, farm produce & fruit

EK 4

Kodos Gazetesi Mart 1918